

guilty, sir. What I did say to Yossarian was -' – 'Nobody asked you what you did say to Yossarian. We asked you what you didn't say to him [3, 91].

Курсанте Клевінджер, будь ласка, повторіть, що до дідька ви шептали чи не шептали Йосаріану пізно ввечері у вбиральні? – Так, сер. Я сказав, що ви не можете звинуватити мене... – <...> Коли ви не казали, що ми не можемо вас звинуватити? – Вчора пізно ввечері у вбиральні, сер. – Це єдиний раз, коли ви того не казали? – Ні, сер. Я завжди не казав, що ви не можете мене звинуватити, сер. А Йосаріанові я сказав, що... – Ніхто вас не питає, що ви сказали Йосаріанові. Ми питаємо, що ви йому не казали [4, 85].

У наведеному уривку парадокс вибудовується на поданні обох альтернатив підряд та заперечення кожної з них, у результаті чого герої роману (на відміну від читача) не здатні дійти до істини. Так, це дисциплінарне слухання завершується тим, що полковник, лейтенант Шайскопф і майор Меткаф вирішили: «Клевінджер, звісно, був винним, інакше його б не звинуватили, а єдиним способом це довести було визнати його винним, що вони і зробили, виконавши свій патріотичний обов'язок» [4, 86]. Слід зазначити, що подібні комічні варіації античного парадоксу проходять лейтмотивом крізь роман, вибудовуючи низку однотипних, замкнених на собі загадок, поступово дістаючись до кульмінації твору.

Таким чином, доходимо висновку, що природа парадоксу, а також універсальні можливості його застосування значною мірою сприяють досягненню основної мети письменника повоєнних років – запропонувати зіграти у таку собі гру з двома невідомими. Читач, у свою чергу, розуміючи принцип цієї парадоксальної гри, припускає правильність обох суперечливих істин та викриває абсурдність реального світу, у якому можливе існування подібного безглуздя.

Список використаної літератури:

1. Clark M. Paradoxes From A to Z / M. Clark. – London : Routledge, 2007. – 253 p.
2. Craig D.M. Tilting at Mortality: Narrative Strategies in Joseph Heller's Fiction / D.M. Craig. – Detroit: Wayne State University Press, 1997. – 330 p.
3. Heller J. Catch-22 / Joseph Heller. – NY: Random House, 2010. – 544 p.
4. Геллер Дж. Пастка-22 / Джозеф Геллер, пер. з англ. О. Фешовець. – Чернівці: Книги-XXI, 2016. – 464 с.

Науковий керівник: докт. філол. наук, професор О.С. Киченко

МОТИВ ВИЖИВАННЯ У КАНАДСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

І. І. Качур

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

На початку ХХІ століття канадська художня література демонструє різні моделі національної ідентичності, оскільки процес націєтворення залишається актуальним для цієї північної країни, яка порівняно нещодавно отримала незалежність. Національна ідентичність, як вважають дослідники, є колективним почуттям приналежності до однієї нації та усвідомленням її відмінних рис [6, 11]. У канадській літературі проблема формування національної ідентичності була широко розглянута такими науковцями, як М. Етвуд, Н. Фрай, Дж. Вудкок, Н. Овчаренко, М. Воронцова та інші [2, 120]. Однак, незважаючи на наявність значної кількості літературознавчих праць, ідея виживання, а особливо один із її принципів – жертвовність, залишається не достатньо вивченим. Метою цієї розвідки є визначення позицій жертвовності у канадській літературі.

Літературознавча праця М. Етвуд «Вживання: тематика канадської літератури» стала ґрунтовним дослідженням особливостей національного літературного процесу Канади. В своїй роботі дослідниця не лише визначає вживання як провідну тему канадського літературознавчого дискурсу, а й формує основний його принцип – жертвовність. Так, М. Етвуд, характеризуючи вживання, як боротьбу кожної людини з неоколоніальним впливом та з нищівною силою природи, зазначає, що особистість у цій сутичці виступає як жертва. Відповідно до цього літературознавець виділяє чотири позиції жертвовності: 1) самозаперечення факту жертви; 2) самоусвідомлення факту жертви, але витлумачення його як Фатуму, Божої волі, веління Природи; 3) самоусвідомлення факту жертви, що супроводжується відмовою вірити в те, що ця роль неминуха; 4) творення анти-жертви [5, 46–49; 2, 122].

За словами М. Етвуд, всі ці позиції притаманні і країні-жертві, і національній меншині-жертві, і окремій особистості-жертві [5]. Їхню ж основу формує здатність жертви вибирати власну долю та боротьбу, яка, в теорії К. Ясперса, згадується як «головна форма будь-якої екзистенції» [4, 239].

Розглянемо всі ці позиції детальніше. Позиція перша: «Заперечувати факт, що ти є жертвою». Як зауважає М. Етвуд, злість членів цієї групи спрямована на своїх же соратників-жертв, які прагнуть говорити про свою жертвовність [2, 103]. Цій позиції віктимності властива неусвідомлена і некерована злість на людей довкола, оскільки індивід не хоче боротися зі справжніми причинами пригноблення [3, 192].

Друга позиція полягає в тому, щоб «визнати факт, що ти є жертвою, але пояснити це, як дію Долі, Божу волю, біологічний закон, необхідність, що впливає з історичного чи економічного розвитку, чи з підсвідомого, чи з будь-якої іншої загальної, всеохоплюючої ідеї». Звинувачуючи когось іншого у своїй жертвовності, жертва намагається уникнути засудження своєї позиції. Вона пасивно чекає на власну долю, адже не наважується виступити проти Провидіння, яке в її очах набуває ролі Фатуму. [1, 103] У цій позиції боротьба для жертви виступає чимось несуттєвим і безрезультатним. Як слушно зауважив німецький філософ К. Ясперс: «Живучи насправді у сприятливих обставинах боротьби, вона вірить в існування без боротьби» [4, 240]. У другій позиції особистість не усвідомлює справжньої причини пригноблення, а тому спрямовує свою злість не лише на себе, а й на оточуючих. Перехід до третьої позиції можливий лише за умови визнання жертвою цієї причини, що й знаменує початок протистояння [4, 241].

Таким чином, третя позиція полягає у визнанні факту власної віктимності та відмові прийняти неминучість подібної ролі. Тобто, будь-коли можна припинити вважати себе лише зумовленою грою долі жертвою і почати розрізняти роль жертви та об'єктивний досвід, який і є причиною такої ролі. У цьому випадку особистість має змогу оцінити, яка частка об'єктивного досвіду може бути змінена при докладанні певних зусиль. На відміну від попередніх статичних, ця позиція є динамічною. Від неї, за словами М. Етвуд, можливо повернутися до попередньої позиції, або вирушити до четвертої: «активно творити в собі антижертвовність» [1, 104].

У четвертій позиції жертва звільняється від страху та пригноблювачів, для неї «активна боротьба перетворюється на свою власну сферу» [4, 241; 3, 192].

Отже, створена М. Етвуд схема дала пояснення певним закономірностям канадського літературного процесу, який характеризувався іронічним визнанням своєї недосконалості в порівнянні з іншими культурами, а також пошуками власного місця в суспільстві та запереченням низькосортності національної літератури. Крім того,

дослідниця дійшла висновку, що канадська традиція зовсім не є історією жертв і програшів, а її потрібно сприймати в поняттях самої традиції як досвіду жертви в середовищі колоніальної культури [1, 104].

Таким чином, жертвність, як невід'ємна частина свідомості кожного канадця, сприяла формуванню нової нації, відмінної від всіх інших, що й знайшло своє відображення у творчості канадських письменників. А провідний мотив – виживання – надав літературі Канади власного особливого звучання.

Список використаної літератури:

1. Овчаренко Н. Ф. Канадський літературний канон на зламі століть. – К. : Вид-во гуманіст. л-ри. 2006. – 311 с.
2. Тимейчук І. М. Дискурс Іншого в контексті канадської національної літератури і творчості М. Етвуд / Ірина Тимейчук // Література в контексті культури : Зб. наук. праць Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – Вип. 24 (3). – С. 119–125.
3. Хабета І. М. Теми «виживання» у романі М. Етвуд «Рік Потопу» / Ірина Хабета // Вісник Львівського університету. Серія «Іноземні мови». – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2012. – Вип. 20. – Ч. 2. – С. 189–195.
4. Ясперс К. Психологія світоглядів / К. Ясперс // Сер. «Філософська думка». – К.: Юніверс, 2009. – 460 с.
5. Atwood M. Survival / M. Atwood. – McClelland&Stewart, 2004. – 302 p.
6. Guiberbau M. The Identity of Nations / M. Guiberbau. – Cambridge Polity Press, 2008. – 235p.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент О. М. Заїковська

ФОРМИ ВНУТРІШНЬОГО МОНОЛОГУ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ

Ю. В. Лисогора

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

У літературознавстві останнього десятиліття можемо чітко прослідкувати посилення інтересу до наратологічної проблематики. Дослідники вивчають структурні і комунікативні аспекти нарації, з'ясовують взаємозв'язки у трикутнику «автор – оповідач – персонаж», аналізують особливості організації розповідного тексту й інших способів художнього викладу.

Тому **метою** статті є дослідження одного з аспектів теорії мовної діяльності, а саме монологічної форми мови у творах художньої літератури. Цей аспект вивчали та висвітлювали такі науковці, як В. В. Виноградов, Р. І. Рождественский, О. Я. Варшавська, Л. С. Виготський, Ю. М. Сергєєва, В. А. Кухаренко та інші.

У художніх творах внутрішнє мовлення використовують насамперед для психологічного аналізу внутрішнього світу персонажа, зображення інтелектуального й емоційного вимірів його особистості. Внутрішнє мовлення – це засіб інтраперсонального спілкування, що втілює процес внутрішньої комунікації, воно є засобом реалізації процесу мислення особи, а також засобом регуляції його психічних процесів. Поняття внутрішнього мовлення об'єднує розмаїття висловів, що виникають у свідомості індивіда й не є доступними реальному співрозмовникові.

Таким чином, з'ясувавши традиційне трактування внутрішнього монологу, пропонуємо його уточнене визначення як форми літературного викладу: внутрішній монолог – це наративна форма, що безпосередньо репрезентує внутрішнє мовлення персонажа, формально (риторично) адресоване самому персонажеві-мовцеві чи іншим персонажам, предметам, явищам тощо, а також читачеві; однак фактичним реципієнтом і адресатом цього мовлення в тексті є сам персонаж-мовець. Головними